

SENTIMENTALNA ARHIVA

PROLEGOMENA

1944. Kaput za vrećicu brašna, nepro-sejanog, peska. Blato sa puta, i ono ispo-šćeno, umešeno gusenicama tenkova u kockice kolačića, kakve su pravile slinave, musave, bosonoge naše sestrice. Mi, izdji-kali nagio kroz okračale rukave, po drva u šumu na sekiricama pod pazuhom. Djo-novi blata pod golim težanima. Kiša na ramenici, gusti dahovi grozničave magle na ispućalim usnama; ožanje od šumara, prigušeni udari sekiricom, straže naokolo, znaci zviždanjem, vlažni tovari iskrivlje-nih drva na ledjima. Superiorna mangup-ska svest da za nešto već vredimo; kada su oćevi internirani u „stare predele“, majke prokrijaju, nad praznim skutovima, stariji su pobegli nekud u nepovrat — s one strane našeg sektora za kaubojško-pragmatistička izživljanja.

I jedno jutro, osvanulo sa krpama snega pod strejama, 13. novembar, nedelja. Prethodnih popodneva, sa hladnjakvim zalascima nad pokvašenom travom, Nemci su kupili paućine žica iza kuća; na vratovima su nosili djerdane mitraljskim metaka. Zamirisalo je na travu izniklu ujesen. Predosećao se, suškalo, uzdisalo: dolazi. Šta? Pćinja blata između greda porušenog mosta. Ubudjali klasovi kuku-ruza pod strejama, noću nekakvo vam-pirsko muvanje iza plotova. I to jutro od-jednom, sa perjem snega u prozorima, kao iz predratnog jastuka, rasporenog „staro-predelskim“ bajonetom u predjutarnoj blokadi.

Put ka Skoplju, prazan danima, pust noćima, odande g'e propada u blato — sumračne gmljavine što se upijavice u kožu; blatni kolačići sa tenkovskih guse-nica još neizlokani lapavicom. Kiši, natmureno nebo, celo nedeljno prepodne sa okraj-om kukuruznog platera u pomodrelnim prstima. Za ručak drvena posuda sa vre-lom vodom, sa brda s one strane Pćin-je, uzvici nekakvi, uporni, organizovani, ne-zamrznuti. Bugarski vojnici sa kožuhčića: „Bratja“. (Kakva „bratja“? A oćevi među žicama u „starim predelima“?) Dimnjak petličkog topčića u niskoj šumi brda, na njegovom nosu sa stenom zmi-jarnik. „Ste celim na Skoplje!“ „Ajde-de“, „Što ve osvobodim!“ Zar opet? Kožuhčići stegnuti na stomaćite, meki kao krpe si-romašnog snega, topli kao predratni jas-tuk. Pćinja mutna — i — krvava pored nogu. „Kak da minem rekata?“ Evo, ova-ko (ulična podlaktica u erekciji). I do večeri, olujne, tako; kožuhčići na drugoj obali, dimnjak uperen sa zmi-jarnika, graktave molbe o tome gde je najplića voda; dok se putem, sa još neporavnatim tenkovskim tragovima, nije dovukla konačno malaksa-la vest o streljanima kod mosta, o eksplo-

diranoj banci, o preostalom osinjaku u učiteljskoj, o oduhnutom Skoplju — na kraju.

GEOGRAFIJA POVODA

Ili u teskobi stanbeno-depresivnog kompleksa. Sada, posle četrnaest godina; posle četrnaest leta plaža, akcija, igara; posle četrnaest jeseni zapisivanja u knjigu nada i planova; četrnaest zima klupa, diskusija, pokušaja; četrnaest proleća zelenih uzdaha, parkovskih skitanja za kalupima ideala, korzaškog struganja djonova, re-generisanih verovanja.

Sa krajem, obaveznim, čehovljevsji po-entiranim: četiri zida, privremena, netvo-ja, za spavanje, čitanje, svadjanje, pu-šenje, radjanje. Svakopodnevna atmo-sfera: zvono, drugarica traži zaovu; vrata, žena uzima čiste gaćice za cerku; zvono, kurir traži dedu; vrata, moja čerka uzima svoje meće; zvono, šuraka zovu na berbu; vrata, žena je poslala zaovu po neku krpju; zvono, susedka traži šrafceger; vrata, žena se presvlači da bi odvela neku kod kro-jačice; zvono, druga susedka traži ključ od tavana. I tako dalje, do u beskraj, do nesvesti, do praga duševne bolnice. Kon-kretno, (eto, šta znači mentalno zdravlje!) samo do skakanja od stola, na kome ostaje rasklopljena knjiga, okrenuta otvorenim stranicama ka jedinstvenoj tišini drveta.

Problem tišine mislim da preuzima traumatične tonove. Gde? Držanje knjige na kolenima nad engleskom šoljom, ne može, čisto fiziološki, a ne tek moralno ili tek u smislu kućnog reda, da bude opravdano više od pola sata. (Egoizam je isključen u kolektivnim vegetiranjima.) Da se postavi ministarski tapacir na vratima? Detonacije dečjih koraka po stepeništu rezoniraju u betonskim pločama kao u kirk-kim oblandama. Kuda od ovih velegrad-skih disonancija jedne malograđne reve?

Pod jastuk? Bekstvo u neoprostiv so-lipsizam. Redjanje pasijansa? Linija naj-manjeg intelektualnog otpora. Ljušćenje pećenih paprika za zimnicu? Samooprav-danje, za duhovnu atrofiju, u kućnim raz-merama. Izlazak na ulicu? Priznavanje na-rušenog mentalnog zdravlja. Još hipoteti-čnih izlaza, još takozvanih objektivnih o-pravdanja za dekoncentraciju, nerad, ras-tranost? Pokidana brojčanica samoanalize, u omadrijanom krugu, bez konačnog izna-ženja rešavajućeg opravdanja koje bi stavilo karakternu tačku na sve sitne, suk-cesivne, izvedene podtačke opravdavanja.

Medjutim, stvarnost je stvarnost, kon-kretnost je konkretnost, a prozor može da bude ili otvoren ili zatvoren. Promoliti celo kroz prozor napolje kao što se slepoćionica podaje mlazu osvećujuće vode. Relativnost osvećenja, trenutak umivanja oćiju, dah varljivog sakupljanja nekakvih „novih“

snaga; ipak, i samoobmana ima svoju de-lotvornu funkciju kada treba da se vrate u normalno kretanje izvesni zamišljeni odrveneli delovi duhovne aparature. Mada je reč o nekakvom hipohondričnom čistom vazduhu koga ustvari i nema u krošnjama pod prozorom, odakle se noću rojevi zu-javih komaraca, u bujicama, bez stanbenih rešenja, razmeštaju u preostale nenaselje-ne kvadratne santimetre pokrivenog pro-atora za življenje — neživljenje.

Dve smene dnevnog grakanja pod pro-zorom; razgrakana galama kao u koko-šarniku kada u njega udje njuška lisice. Pre časova, između časova, na časovima (iz fiskulture: „Jen, dva, Mirko ispravi se, tri, četiri, tišina tamo!“), od jutra do večeri, svakog dana, osim praznikom kada se dvosmenica galama (kondenzuje, kao pred paradu, u dvočasovno sakupljanje ra-di nekog vanškolskog cilja. U dvorištu, pod samim prozorom, sa jedinom varljivom za-štitom u korozivnim krošnjama, koje propuštaju šum sa lišćem kao prsti vodu sa dlana. Sused odzodo, sanjiv, čupav, raskop-čan, mrmrlja bespomoćno psokve ispod br-kova i naljućeno zatvara prozorna krila prozora. Popodne radnog dana, došlo posle ručka za odmor radnog čoveka, za dreme-nje sa novinama u rukama, sa nabijenim stomakom. Ali grakanje ključa s one strane krošnji i od zaradjenog dremanja ostaje plitko buncanje sa suvoriljnim prevrtanjem po postelji.

Nalakeć na prozor, znam: ovo je for-malan poklopac mog čehovljevog am-bijenta; mada je u pitanju obična skopska rana jesen, sa sirčetnim dahom zimnica po kurnjama, sa ljušćenjem oraha do mlečne beline, sa prevrtanjem džepova za nove udženike. Oguglav već za bezbrojne efek-te koji udaraju spolja po meni kao po bok-serskoj vreći za trening, svestan sam da je gundjavo psovanje suseda zbog galame, samo bespredmetno izživljanje, da je ne-moćno kao gnev treštavo zatvaranje pro-zora; bekstvo je isključeno. Predaja se ne postavlja kao mogućnost za izbor, ona je samo pitanje vremena, mada ruke i dalje mogu da ostanu nalakećene na prozor, dok po nagutomu temenu izdetajizirana stvar-nost udara u kapima kojima je obezbedjen čak i zatupljujući ritam.

PRVA I POSLEDNJA REMINISCENCIJA

Ali, gle (pada li mačka na leda?), i udav-ljeni pogled ima na čemu da ukopa svoje suzne pipke. Prokletsvo meditativnosti, spasonosna relativnost stvari, zmijska svudaprisutnost negacije negacije, blago-sluđeno postojanje naličije. Osiromašenim za polovinu sebe, ma to bila i noćna polo-vina, kraj bi nam se uvek znao i stvari bi postojale samo za dodir prstiju. Predat spolja, unutra — nikada, pogled koji i u

snu vidi, udavljen prosto stvarnošću, puži po dnu koje mu je ostavljen kao poslednji osionac, po zemlji, a tamo: ograda, obična, školskog dvorišta: betonska osnova dole, gvozdena šipke odzodo. Dečaci, oni koji su sada dečaci, preskaču šipke, trče po jednoj polovini betonske osnove kao po livici trotoara, sede na šipkama u prvim dobacivanjima za devojčicama; oni što su sada dečaci.

Koliko ludorija smo ostavili tamo, u o-nom prošlom vremenu svršeno-nesvršeno, pre sedamnaest (plašim se da kažem) go-dina, pre cele jedne mladosti tek sa da-našnjeg aspekta sagledljive; kada su šipke bile pokidane od bombi i na njihove se bodljikave kandže naše zakrpljene pantalo-ne kakaćinjale kao zadignuta haljinica Snežane iz Politike za decu u oživeoju šumi Dizinja. Šesti sat šestog aprila posadio je šest stotina levkova na oba dlana grada i tri od ih levkova zjajala su u dvorištu ka iskapanim prozorima škole i ka slovima Njegos što su pospadalo od zavijanja štuka i majki; betonske lopte, velike kao pošti-šano gmlje šimsira u parku, raspukle, klatile su se na ulazu kao prezele tikve. Bosonogi, škakali smo tada po izdroljenom staklu u dvorištu, kao po svučenoj boćivo-va da čekate trenutak kada će ljigavo meso noj jelci, sa klupa vadili smo gumice koje su služile da sedište ne lupaju kada te od-jednom prozre učitelj, igrali smo žmurke po praznim učionicama. Zatim su došli bugarski učitelji u vojničkim uniformama, za naše igračke-plačke ostali su izdubljeni levkovi u dvorištu, pokriveni i zagradjeni rovovi na poljanici, ograda sa gvozdenim kandžama svoje rasparčanosti.

Kada li je to bilo; juče, prošlog veka, nikada? Ove krošnje, u kojima preko dana spavaju naši komunalni komarci, tada su bile mladice sa vodnjakvim korama, olju-šteni parčići bombi i noćicama raspu-štenih učienika. Na školi su dozidali još jedan sprat za pridošlu smenu, položene šipke ograde nemaju više gvozdenne kandže za zakrpljene pantalone, od nekadašnjih bosonogih uličnjaka danas su ostali samo očelaveli inženjeri, namršteni doktori, brzo-nogi društveni radnici, samoodpaljivi u-metnici; sa kusuruom nepopustljivog danka ratu, ulici i slučaju.

Na ovom mestu, sa koga, odzodo, sa ovog otvorenog prozora naviruće sećanja, gledam ogradu sa decom koja idu po njoj kao po cirkuskoj vrcpi, bila je samo poljana: jedan nepokrivljen rov sa nekoliko cik-caka, do kolena pun blatne zabokrećne vode; go-dine usrdnog pikanja krpenjače između naše i drugih mala; večeri sedenja podvi-ženih nogu oko vataru viših od nas; proleć-na puštanja zmajeva sa kakaćenim lube-ničicama velikim kao pesnica, izdubljenim kašikom iznutra, sa proreznim ornamen-tima u kori i zapaljenom svećom u ud-bljenju; prvi zagrcnajući dimovi duvana, skriveni u rovu, klekli, pomodreli od jese-njih surovka (isti onaj rov, u kome je, pre nego je b'io poravnat sa travom fontovskim dobrovoljnim akcijama, mladji brat našeg druga, danas mehaničara a tada najboljeg pikada) krpenjače, našao u džbretu plavu neobičnu igračku, koja je uz pucanj odle-tela iz njegovih ruku, odnoseći i njega s one strane rampe.)

Pet čovečjih visina pod prozorom, na ta-dašnjoj travi, pod kojom su sada porednja i ogradjeni sutereni stanova, kao kokošar-nici, pored kandži iskidanih šipki ograde, stacionirani su bili nemački kamioni sa pokrivenim vagonima, adaptiranim u ku-ne, sa ogaravljenim dimnjacima isturenim napolje, kao cirkuske šatre na putovanju. Do njih prizemni, kao na kolenima, zgri-neni šatorčići ruskih zarobljenika; sa nji-ma smo, preko kratkih čizama Nemaca, pravili sitne špekulacije, cigare za okupa-torski hleb i konzerve konjskog mesa. To je bilo juče, prošlog veka, nikada.

IN FACTO

Gde i da se osvrnemo, ustvari, naš po-gled preti da svoje vizuelne konce do stvari pretvori u suzne paućinaste niti, koje će se razvlačiti između nas i predmeta sve dok ih konačno unutrašnje ispražnjenje ne olabavi do te mere, da se one po sili svog čovečjeg umora ne iskidaju: za trenutak, za taj trenutak. Da bi opet bio položen ponavljanju taj trenutak, snagom faktora koje tako često nazivamo spoljašnjim, a koji ustvari u datom momentu imaju samo tu prednost što su u intenzivno razdraženoj koodnosti između stvari i onoga što u nji-ma pronalazi sistem naših razljigavljenih paućinastih niti.

Gde je granica sentimentalnosti, kada se iskazuje lična istina o životu? Nije li ona previše relativna, zapravo relativna bar koliko i ukus, pa nam se čini da je nešto sentimentalno kada smo iznutra svesni da smo to preboleli, ako ne sam predmet ono bar zamrzli nimbus njegovog emotivnog zračenja? I gde je studija, koja će nam pokazati udaljenost, meritornu, istorisku, dijalektičku, između današnjeg pojma „sentimentalnost“ i prvobitnog nje-govog imenskog korena?

Vezani pupkom postojanja, jučerašnjeg ili današnjeg, sa stvarima koje su bile ili su imanentni deo našeg života, svakida-šnjeg, nepredvidjenog, duševnog, sudbin-

ivan velkov

stado

